

CRONICA ROMÂNILOR

Anul 1440. Elisaveta fata împăratului și craiului Sițismund, și muérea lui Albert, remânând împovărată, cum s'aũ ȃis la anul trecut, gândea, că va nasce fată, carea nu ar fi avut cădința la crăimea Ungariei; drept acéia aũ îngăduit supușilor coronei, ca să'și alégă craiũ, cariĩ aũ și trimis ȃndată la Vladislav III craiul Poloniei, să le vină craiũ: Deabea sosisé soliĩ în Polonia la craiul Vladislav, și Elisaveta aũ născut în Comarom cetatea Ungariei în 22 Fevruarie din anul de acum, nu fată ci un fecioraș, carele s'aũ numit Ladislav VI. Elisaveta aũ și trimis după soliĩ ungurilor, ca se nu chame pe Vladislav III în Ungaria, dară ei n'aũ ascultat, și Vladislav încã aũ primit chiemarea. Așa scriũ acéstea Callimah¹, Turoție², Bonfinie³ și Timon⁴. Ci eũ nu pociũ créde, se fie îngăduit Elisaveta boérilor de supt corona Ungariei, cariĩ pe vrémea acéia era numai unguni și români (pre cum poți vedea din hrisovul lui Stiborie cel la anul 1399 adus), ca să'și alégă craiũ; pentru că soliĩ s'aũ trimis în anul 1440 la Vladislav III craiul Poloniei, și Elisaveta, după cum arată Cvietanția ei de la Praĩ⁵, aũ luat corona cu tóte clenodiurile de supt paza comitului

¹ Philippus Callimachus de rebus
a Vladislao gestis Lib. 3. f. 447.

² Thuroczius f. 240.

³ Bonfinius f. 415. seq.

⁴ Timon f. 62.

⁵ Pray Spec. Hierarchia. Part.
1. p. 321.

Gheorghie de Bozin în 9 zile ale lui Noemvrie din anul 1439, prin carea faptă aŭ mărturisit, că dânsa nu voește vre o alégere de craiŭ.

Înțelegând Elisaveta, că Vladislav aŭ priimit chiemarea la crăimea Ungariei, aŭ strâns o parte dintre boéri, și mergând în Alba crăiască aŭ făcut, de s'aŭ încoronat pruncul Ladislav VI în vârstă de 4 luni, ținându'l dânsa în brațe, prin Dionysie arhiepiscopul Strigonului¹ tocma în ziua de Rusalii², apoi aŭ mers în Vienna Austriei și aŭ dat și pruncul și corona cu tóte clenodiurile supt tutela lui Frideric III mpêratul apusului³. Tocma când se ținea pompa încoronării pruncului Ladislav VI în Alba crăescă, aŭ sosit în Buda Vladislav, carele fu priimit fórte luminat de palatinul Lavrentie, și după puțin timp dus în Alba crăescă, și încoronat iarăș prin Dionysie arhiepiscopul Strigonului, nu cu obicînuita coronă ci cu alta, (carela luat' aŭ de pe capul saŭ icóna Sfântului Stefan, nu se nărăvesc istoricii), și numit Vladislav I, craiŭ Ungariei⁴.

Fiind acuma doi crai încoronați în Ungaria, Ladislav VI și Vladislav I, partea lui Ladislav o prindea Nicolae Gara, ca mai de frunte, iară a lui Vladislav Ioann Huniadi și Fristachie⁵, despre cari Cromer⁶ scrie, despre Vladislav I vorbind: «Pe Fristachie, și pre Huniadi fórte i-aŭ dăruit, și pre acela l'aŭ făcut ban Croației, iar pre acesta voivod Ardélului, apoi după puțin timp, castellan Timișorei și Zevrinului. De atunci aŭ început a se vesti Ioann Huniadi, pre carele și Corvin l'aŭ chiebat de pe satul în carele s'aŭ născut; căci mai înainte nu era vestit, fiind născut din mumă grecóică și tată român. Uniŭ aŭ gândit că s'aŭ cioplit de Chesariul Sișismund. Dic uniŭ, că Hinodóra din marginea

¹ Thuroczius f. 241. Ranzanus f. 380. Reva f. 34.

² Annales Templi Lentschoviensis f. 885.

³ Philippus Callimachus f. 465.

Thuroczius f. 242. Bonfinius f. 148.

⁴ Callimachus f. 473. Thuroczius f. 244. Bonfinius f. 425.

⁵ [Lipsesce nota in manuscript.]

⁶ Cromerus Lib. 21. p. 325.

Ardélului s'ar fi zidit de dânsul, și de la dânsul s'aũ și numit. După acéia purtându-se vitejésce asupra turcilor, generariũ încã s'aũ făcut de Vla dislav.» Până aci Cromer despre Ioann Corvinul saũ Huniadi, darã rëu sã înșalã în doao lucruri: întâiũ, cã đice a fi fost nãscut Ioann Huniadi din mumã grecóicã și tatã romãn; a doaoa cã visazã a fi chiematã Hinedóra, care după ungerie sã zice Huniad (Hunjad), de pe numele lui Ioann Huniadi; cãci nu orașul acela s'aũ numit de la Ioann Huniadi, ci el însuși s'aũ numit de pe numele orașului aceluia. Póte cã cetățuica dintr'ensul o aũ zidit Ioann Corvinul. — — În cât iaste despre vița și semința lui Ioann Huniadi, de cât carele mai vitéz corona Ungariei n'aũ avut supt sine, se sciĩ cã pizmașii némului romãnesc de pe timpul lui Ioann Huniadi tot întru acéia s'aũ silit, cum ar putea stinje véstea și lauda némului nostru celui romãnesc. Drept acéia numai întru acéia își bâtea capul, cum ar putea lua pre Ioann Corvinul de la romãn, ca sã și înalță némurile sale, care pe vrémea acéia mult scăđusã, iarã acuma întru atãta s'aũ stãns, cât în țara Ungurésã puțini ungeri diaoși se aflã, în Ardél deabia doao saũ trei familii (đic de cei mai luminați și mai putérnici), ci stãpãnesc acuma în Ungaria mai cu samã Horvați, Toți și Némți; în Ardél romãni cei corciți și secuii, cari așa s'aũ lãțit, cât în multe comitaturi, mai ales în Ardél, nu se aflã boeri ungeri de vița, fără numai romãni și secu, prãsiți într'ensele prin cãsãtoriile lor cu romãnele și ungerócele. Anume și-ași putea aci spune tóte familiile și céle din Ungaria, și céle din Ardél, care nu sãnt, ci numai se numesc pre sine ungeri, darã încunjur perirea, care mi s'ar putea întâmpla din spunerea adevérului. Una totuși nu o pociũ tăcea, adecã: cã ungnrii cei vestiți mai înainte în tótã lumea, de atunci aũ început a mérge înapoi ca raci, de când s'aũ despãrțit de romãni, și s'aũ însoțit cu alte némuri; cãci nu mai sãnt Corvini, nu Dragfi. Ci eũ mă întorc la Ioann Huniadi. Acesta cum cã aũ fost deoș romãn de vița, măr-

turisesc toți istoricii cei, ce nu pizmuesc românilor, mărturisésce avgustul Ferdinand I în diplomatul lui Nicolae Olahul dat în anul 1548, dară mai apriat mărturisésce fiul lui, Matieș I craiul cel prea vestit al Ungariei, (de cât carele unde'ți trebue mai mare mărturisire?), carele cu râvnă doria să să pótă arêta a fi din familia Corvinilor, cum s'aũ arêtat la anul 105, care lucru cum l'ar fi făcut Matiaș I craiul Ungariei, de nu ar fi fost tată-sêu prăsit din coloniũ lui Traian, adecã din români? Veđi și acêlea, care le-am scris la anul 1392.

Tot întru acesta an s'aũ ținut sobor în Țarigrad în be-sérica sântei Sofiei, în carele grecii, aũ stricat unirea cea în Florenția făcută în anul trecut. În soborul acesta s'aũ iscãlit pentru Damian mitropolitul Moldovei, Macarie mitropolitul Nicomidiei, dupã cum aratã Lecvien¹.

Anul 1441. Ioann Huniadi apãrãtorul lui Vladislav I și Nicolae Gara apãrãtorul lui Ladislav VI, crailor Ungariei la atãta aũ ajuns în anul de acum, de s'aũ bătut între sine, ci norocul și învinjerea aũ rêmas lângã Huniadi voivodul Ardélului, pentru care craiul Vladislav I l'aũ făcut și ban Timișorei, și i-aũ dat soț în voievođia Ardélului pre Necolae de Uilak².

Mai mare bãtaie aũ ținut Huniadi, cât s'aũ făcut ban Timișorei, cu Isac Begul Semendriei, despre care cetésce pre Turoșie³, pre Bonfinie⁴, și pre Podlușani⁵; cãci eũ voiũ arêta aci rãzboiul, ce l'aũ avut Huniadi cu Mezit Begul nu în anul 1442, cum vrea Haner fãrã de vre un fundamênt⁶, ci în anul de acum 1441, precum aratã Calvisie⁷, și An-

¹ Lequien in oriente Christiano tom. 1. p. 1253.

² Thuroczius f. 244. Bonfinius f. 429. Timon f. 63.

³ Thuroczius f. 248.

⁴ Bonfinius f. 430.

⁵ Podlusani p. 224.

⁶ Georgius Ieremias Haner Reg. Hung. Period. 14. § 307.

⁷ Sethus Calvisius in opere Chronol.

nalii turcesci¹, despre care războiul așa scrie Buholțer²: «Ioann Huniadi aū tăiat óstea turcésă, carea prin Valahia năvălise în Ardél, dimpreună cu povățuitorul ei Mezit Begul și cu feciorul lui. Dintre turci aū perit doao-dēcî de miî, dintre ungurî ca la trei miî». Așișderea scrie Fabrichie³ și Bonfinie⁴, numai cât acesta dîce, că în războiul acesta aū căđut și Gheorghie Lepeș episcopul Ardélului cu Simon Chemeni, pre carele l'aū fost îmbrăcat Huniadi în hațele sale, schimbându-le cu ale lui, ca să nu să cunóscă de turci.

Despre Moldova, după ce s'aū împărțit între Elia I, și Stefan III, așa scrie Miron logofétul⁵; «Iară la al patru-lea an de noū aū jurat amêndoî domniî craiului Vladislav (III la polonî, la ungurî I) cu tótă boerimea țeriî, și acolo aū adaos Stefan (scrie Cromer la cartea 21) 5000 de galbenî de aur pe an, și 400 de cai, când vor trebui craiului, scrie Stricovschi la cartea 17, p. 2. — Iată la ce aū ajuns Moldova pentru sfada frașilor!

Anul 1442. Annaliî turcesci cei de Leunclavie tălmăciți la anul Hegireî 846, care an iaste de la Hs. după Leunclavie 1441, iară după Calvisie 1442, așa scriu, iarăș după perirea lui Mezit Begul cea la anul trecut adusă, dîcênd: «Înțelegênd pêrderea acéia, sultanul Amurat II aū mers în cetatea Sofia, și tăbărêndu-se acolo, aū trimis pre șahul Abedin Begrerbegul Romaniêi, cu tóte oștile din Romania cu acanzii și cu ianciarîi, ca jefuind Valahia, se prade Ungaria. Pre aceia după ce aū străbătut în marginea Ungariei, fără de véste i-aū lovit Iancul (Huniadi), i-aū tăiat, i-aū omorât: omorând și pe Begrerbegul, și făcênd cu dên-

¹ Annales Turceici a Leunclavio editi ad annum Hegirae 845.

² Abrahamus Bucholcerus in Indice Chronologico ad ann. 1441.

³ Georgius Fabricius Lib. 2.

⁴ Bonfinius f. 431. seq.

⁵ Constans Miron Logotheta in Chronico Ms. Valachico ad ann. 1441.

sul ca și cu Mezit Begul. S'aū întâmplat acēsta în anul (Hegirei) 846.

Tot despre bătaia acēsta așa scrie Calvisie¹: «In anul de la Hs. 1442, sultanul Amurat II, trimite pre Begrerbegul cu tôte oștile și cu ianciarii, ca străbătând Valahia, să năvălescă în Ungaria: se trimite dimpreună cu Begrerbegul și Scanderbeg, carele să dăduse maș de demult de tatăsēu Castriot chizēs cu trei frați ai sēi, el s'aū chiebat maș 'nainte Gheorghie, ci turcii pentru mari faptele lui l'aū numit Scanderbeg. Acesta doria de Epir (Albania de acum) patria sa, și de crăimea părintēscă, care tōtă o cuprinsēse Amurat. Drept acēia în războiul acela aū insciințat pre Huniadi despre voia sa, și tocma în bătae se deșghină de turci, prinde pre bașii cei maș aleși turcesci, și pre secretariul (logofētul), și poruncēsce, ca să scrie cărți cu numele lui Amurat și să pecetluiască, în care se poruncia, ca cetatea cea părintēscă Croia și tot Epirul se i să dea lui ca unui maș mare prefect, apoi pre bașii acēia, și pre secretariū i-aū omorât, pentru ca să nu se vādēscă lucrul. Huniadi întru acēia bătuse pre turci, și tăiase ca la 30,000 de ostași, prinsēse 5000. Scanderbeg cu cărțile cele făcute mērgē în Croia, se primēsce, și prefectul cel maș dinainte îi dă deregătoria. Așa aū câștigat tōtă crăimea părintēscă Scanderbeg, și botezându-se, s'aū gătit de războiū în contra lui Amurat.

Fabrichie încă dīce²: «Ioann Huniadi în anul de acum iarăș mare biruință aū făcut asupra turcilor, tăind 30,000, prinđēnd 4000 de nemici.» Care are maș drept despre numărul celor prinși, Calvisie saū Fabrichie? — Turoție³, Boufinie⁴ și Timon⁵ încă scriū despre războiul acesta dīcēnd, că s'aū întâmplat la pōrta de ferr în Ardél, că Huniadi aū avut numai 15,000 iară Begrerbegul 80,000 cu

¹ Sethus Calvisius, in opere Chronologico.

² Georgius Fabricius Lib. 2.

³ Thuroczius f. 251.

⁴ Bonfinius f. 440. seq.

⁵ Timon. f. 63.

sine, și că Begrerbegul aș scăpat cu puțină, ci iaste în cóntra annalilor turcescî, al căror scriitoriu mai bine aș putut sci tot lucrul. Haner¹ cel învêțat și la războiul acesta greșesce punêndu'l cu un an mai târziu.

Despre Moldova la anul de acum atâta scrie Doghiel²: «În anul 1442, alleanța lui Elia palatinului Moldovei cu Casimir marele povățuitoriu, și cu mare ducatul Litvaniei. Veđi Tom. 3. Partea 1. la anul 1442.»

Anul 1443. Elisaveta muma lui Ladislav VI, până acum cât aș putut, s'aș sârguit, a apăra cădînța fiului său împotriva lui Vladislav I, craiului Ungariei, întru acéia încă si-lindu-să, ca să'l otrăvêscă precum arată Petru de Reva³; ci nemica putênd isprăvi, în anul de acum prin mijlocirea cardinalului Iulian, s'aș făcut pace între dênșă, și între Vladislav I.⁴; dară dênșă aș murit în Iaurin cetatea Ungariei, nu fără de prepus, de a fi fost otrăvită, după cum scrie Callimah⁵.

Amurat al doilea punêndu'și nădêjdea în Begrerbegul Abedin, aș trimis la Vladislav I, craiul Ungariei, cerênd Bălgradul Serbiei, saș tribut pe an de la dênșul⁶; ci învingêndu-se în anul trecut Abedin, Vladislav I, nu tribut saș haraciū pre an, dară războiū i-aș făgăduit, trimițênd pre Huniadi asupra lui, despre carele așa scrie Halcocondyla⁷: «Ioann Huniadi strângênd ôste cât aș putut mai mare, aș luat cu sine pre Dracula prințul dachilor, și pre Gheorghie prințul triballilor (sirbilor), carele arêta calea. — (Împăciindu-se după acéia Vladislav I, cu Amurat II, prin mijlocirea despotului Gheorghie) dachilor saș muntênilor s'aș poruncit să fie tributari turcilor, precum ținea împăciuirea.

¹ Georgius Ieremias Haner Reg. Hung. Period. 14. § 310.

² Matthias Dogiel in cod. Dipl. Poloniae tom. 1. p. 601.

³ Petrus de Reva f. 36.

⁴ Thuroczius f. 240.

⁵ Callimachus f. 487.

⁶ Callimachus l. c. Bonfinius f. 445.

⁷ Chalcocondylas p. 167, 168.

— Constantin Dragasis, — mai tot Peloponesul (Morea de acum) l'aŭ cuprins, — și și Pindul. În muntele acesta lăcuesc vlachiŭ, cariŭ tot o limbă aŭ cu dachiŭ; nici se oselesc de dachiŭ, cei ce lăcuesc lângă Dunăre. Venind așa dară aceștea la povățuitoriul acela, s'aŭ supus lui, și după acéia să bătea cu turciŭ cei din Thessalia, luându'și povățuitoriul de la prințul Peloponesului.» Așișderea scrie Duca¹, adăogând și acésta, după ce s'aŭ făcut pacea mai sus adusă, despre Gheorghie despotul Serbiei: «Pre fecioriŭ lui orbiŭ încă i-aŭ dat îndărăpt, lui Dracula încă i-aŭ întors fecioriŭ, pre cariŭ îi ținuse închiși.» Drecsler² încă scrie: «Vladislav craiul Poloniei și a Ungariei dobândind mare biruință prin Ioann Huniadi la munții Hemului, pre Amurat al doilea l'aŭ adus la condiții de pace.» Iară despre împăciuirea acésta cu Amurat II, carea însuși el o aŭ poștit, trebuie să sciŭ, că întâiŭ s'aŭ făcut numai încetare de la arme pe doi ani, apoi s'aŭ făcut pace întrégă pe dește ani, pe care aŭ jurat âmbe părțile³; am cetit ôre unde, dară unde nu'mi aduc aminte, cum că unguriŭ pentru mai mare încrédere ar fi dat tocma sânta cuminecătură zălog lui Amurat II, ci eŭ acésta nu o pociŭ créde. Despre lucrurile Moldovei acéstea regestruri se aduc de Doghiel⁴: «În anul 1443, omagiul, care l'aŭ făcut konziliariŭ palatinului Elia cu numele lor, și al tuturor moldovénilor craiului Vladislav și lui Cazimir fratelui lui, și următorilor lor și crăimei Poloniei, în 8 Septemvrie.»

«În anul 1443, cărțile palatinului Elia, cu carele întârésce omagiul de konziliariŭ săi făcut în Leopoiŭ ș. c. și făgăduesce craiului și crăimei ajutoriŭ în contra tuturor nemicilor.»

Din hrisovul, carele l'aŭ dat craiul Vladislav I din Buda

¹ Ducas p. 122.

² Drechslerus in Chronico p. 83.

³ Thuroczius f. 253. seqq. Cal-

limachus f. 499. seqq. Bonfinius f. 457. Sigler f. 58.

⁴ Dogiel in Cod. dipl. Poloniae Tom. 1. p. 601.

joi după Dumineca Florilor din anul 1443, și se aduce de Cornides¹, se vede, că Buzaș Bucearde mai înainte a fost a lui Dionysie de Farnaș, și o a schimbat cu Ioann Huniadi, pentru doao filpișuri, cel săsesc și cel românesc, de uric.

Anul 1444. Prea lung aș fi, de aș aduce cuvintele tuturor istoricilor, cari aș scris războiul ungarilor cel de la Varna: drept acéia numai pre scurt voi a culége, și a aduna, câte sânt de lipsă spre înțelegerea lucrului. Așa dară să scii cetitoriule! că Iulian cardinalul n'a încetat a stră-mura pre craiul Vladislav I, până când nu l'a adus se rumpă pacea cu Amurat II făcută. Căci dicea, că nu s'a putut, nici convenit a face pace cu turcii fără de scirea papei, trebuind a să face pacea pentru folosul tuturor creștinilor²: și desmântând Vladislav III, domnul Valahiei, pre craiul de la mérgerea mai încolo de Nicopoiul Bulgariei, il amăja acelaș Iulian, că corăbiile venețianilor, ale burgundilor și ale papei, nu vor lăsa pre Amurat II, să trecă din Asia în Evropa, și să vină întru ajutoriū la aī sēi³. Cu cuvinte și făgăduințe ca acéstea amăjit fiind craiul, și-a adunat oștile, și mergend până la Nicopoiul Bulgariei, acolo l'a întâmpinat Dracula saū Vladislav III, domnul Valahiei, despre carele așa scrie Bonfinie⁴: «Mai înainte de a porni tabăra de la Nicopoiū, aū întâmpinat pe craiul Vladislav Dracula prințul Valahiei ceī muntenesci, bărbatul cel drept și oblu, carele ore ce bătae el aū fost cel mai tare și cel mai vitez povățuitoriū, pentru că cu puține oști, dară cu mai mare inimă și înțelepciune, și cu prea mare văr-tutea ostașilor sēi, preste nădejdea tuturor, fără de vre un ajutotiū strein, îndelung aū ținut războiū cu turcii, care

¹ Daniel Cornides in Mss. Dipl. tom. 1. p. 294.

² Paralipomena rerum memorabilium edita ad calcem Abbatis Urspergensis p. 306.

³ Philippus Callimachus de rebus gestis a Vladislao I Reg. Hung. Lib. 3.

⁴ Bonfinius Decad. 3. Lib. 6.

războiul toți creștinii la olaltă luați de abia l'ar fi ținut, cu războiul acesta așa de tare și-au împuținat lăcitorii țerii sale, cât mai nu rămăsese cine se lucre pământul. Dracula acesta, ca să nu cadă supt jugul turcilor, fiind că amu foarte slăbisă, la pornirea acésta, ca la un liman aũ alergat, ci vedhând óstea craiului și spăimântându-se de micimea ei, ca cel ce sciea putérea împératului turcesc, carele la vânat încă cu mai mulți eșia, de câți era în óstea ungurescă, aũ dojenit și rugat pe craiul și pe generarii lui, ca să nu mérgă mai încolo, ci să să întórne și óstea acéia să o țină pre atunci când să vor aduna și alte oști streine, aducându-le aminte și asprimea ernei, carea acuși urma, nici se va putea suferi. Unii tilcuia cuvintele lui Dracula în rea parte, socotind că pentru acéia nu vorbésce din inimă, pentru că avea legătură cu turcii, ci lucrul de sine aréta, că tóte dîsele lui sânt adevérate și spre mântuire: dară trágênd ursitele pe craiul și strămurându-l și cardinalul Iulian, n'aũ ascultat de Dracula. Iară Dracula vedhând, că nimica isprăvésce, aũ dat craiului ajutoriũ pe fiul seũ cu 4000 de călăreți și doi vonici care prea bine scia tóte lucrurile: apoi când aũ plecat craiul de acolo, i-aũ dăruit doi cai de nespusă iuțime, ca de i se va întâmpla vre-o primejdie, de care Dumneđeu se'l ferescă, să să folosescă cu dênșii. Mai tare spăimântasă pe Dracula respunsul unei stîrgoi bulgare, carea la satul Sullon întrebată fiind de dênșul despre curjerea războiului aceluia, i-aũ răspuns: că craiul Vladislav nu bine va petróce, dară rămășițele oștilor celor bătute mai norocóse vor fi după acéia asupra turcilor.»

Așîderea scriũ Cromer¹, Spondan², Dlugos³, Palație⁴, Callimah⁵, Petru de Reva⁶, Ioachim Cureũ⁷. Halcocondyla⁸

¹ Cromerus Lib. 21. p. 331.

² Spondanus ad ann. 1444 Nr. 6.

³ Dlugossius Lib. 12. ad h. a.

⁴ Ioannes Palatius in aquila Austriaca Lib. 42. cap. 2.

⁵ Callimachus l. c.

⁶ Petrus de Reva Centuria 5.

⁷ Ioachimus Cureus in Annalibus Silesiae edit. Vittebergae p. 140.

⁸ Chalcocondylas Lib. 6. circa finem.